

Женунтій В. І. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5535-555X>;

Запорожець Р. А. – кандидат юридичних наук, дільничний офіцер поліції сектору дільничних офіцерів поліції відділу превенції Солом'янського УП ГУНП в м. Києві, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7778-2491>

Генезис кримінального законодавства України щодо відповідальності за відкрите викрадення чужого майна (грабіж)

Основні ознаки сучасного поняття «грабіж» як відкритого викрадення чужого майна було вперше сформульовано ще в радянському законодавстві в Кримінальному кодексі УСРР 1922 року (до 30 січня 1937 року – Українська Соціалістична Радянська Республіка). Існували періоди, коли поняття «грабіж» взагалі розчинилося в таких злочинах, як крадіжка та розбій (укази Президії Верховної Ради СРСР від 4 червня 1947 року «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна», «Про посилення охорони особистої власності громадян»). Водночас законодавець, керуючись об'єктивною необхідністю гуманізації покарання в пострадянських країнах, зменшує санкцію за цей вид злочину й акцентує саме на тих особах, які вперше вчинили його без обтяжуючих обставин, аби вони стали на шлях виправлення та не вчиняли рецидивів. Проте практика засвідчила, що грабіж завжди вважали одним із найтяжчих злочинів, як це й визначено в чинному законодавстві України. Нагальна проблема потребує розв'язання також і на науковому рівні. З огляду на вищезазначене, **мета статті** полягає в історичному роз'ясненні доктринальних норм складу злочину грабежу за різних державних періодів, починаючи від законодавчих джерел Кримінального кодексу Української Соціалістичної Радянської Республіки 1922 року до сьогодення; формулювання кількісних і якісних ознак поняття «грабіж» та його юридичної структури в різні проміжки часу. **Методологічну основу** наукового дослідження становлять сучасні постулати теорії пізнання (Lenska, 2019, р. 14). Використано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових й історико-правових методів, а саме: хронологічний – задля поновлення історичних умов, які сприяли розвитку кримінального законодавства загалом і конкретного складу злочину (грабіж); порівняльно-правовий аналіз – компаративістський підхід до радянського та сучасного законодавства, що встановлює відповідальність за грабіж; психолого-правове моделювання – щодо формулювання пропозицій з удосконалення ст. 186 КК України й опрацювання методики розслідування грабежів; структурно-функціональний – здійснення психолого-правової оцінки об'єкта й об'єктивної сторони грабежу, а також аналізу психологічних особливостей суб'єкта й суб'єктивної сторони грабежу. **Наукова новизна** полягає в тому, що в опрацьованій статті вперше детально аргументовано передумови походження та історичні умови розвитку такого суспільно небезпечного злочину, як грабіж, а також прослідковано шлях його розвитку, починаючи з входження до інших видів складів злочинів і до законодавчого формування кожної юридичної структури грабежу в єдине ціле, що дало підставу виокремити грабіж і структурувати його в самостійну статтю. Отже, наш первинний **висновок** щодо високого рівня вдосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність за викрадення чужого майна, зокрема відкритим способом, у процесі нашого дослідження підтвердився. Таким чином, накопичений досвід можна успішно використати в процесі вдосконалення національного кримінального законодавства.

Ключові слова: грабіж; викрадення; крадіжка; чуже майно; привласнення; насильство; рецидивіст; розкрадання; державне майно; суспільне майно; заволодіння; особиста власність громадян.

Вступ

Захист й охорона власності є пріоритетним завданням правової держави. Відповідно до ст. 41 Конституції України, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Практична реалізація цього припису неможлива без ефективної протидії будь-яким злочинним посяганням на власність, зокрема грабежам, які становлять одну з найнебезпечніших груп злочинних діянь у нашій державі. Здійснення такої протидії потребує належного науково-теоретичного обґрунтування (Lisnychenko, 2019, р. 5).

В умовах сьогодення грабіж є одним з найтяжчих злочинів проти власності. Він становить особливу небезпеку для суспільства, оскільки посягає на суспільні відносини не лише у сфері власності, а й у сфері охорони життя чи здоров'я людини. Водночас підвищена суспільна небезпека та резонанс цього злочину виникає через відкритий, незаконний і насильницький напад на особу з метою заволодіння її майном (Zaporozhets, 2019, р. 103).

Історичний аналіз грабежу, досвід минулого, аналіз правових джерел зазначеної статті та її зміни, на яких ґрунтується ст. 186 КК України (Zaporozhets, 2019, р. 103-106), сприятимуть

усвідомленню та вдосконаленню кримінального законодавства.

Грабіж є суспільно небезпечним злочином, тому закон передбачає суворе покарання за його вчинення. Суспільна небезпека грабежу, як і крадіжки, полягає в тому, що, вчиняючи його, винна особа позбавляє власника можливості володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном (Khiliuta, 2019, p. 132). Проте, на відміну від крадіжки, специфічною ознакою цього викрадення є відкритий характер – воно вчиняється заздалегідь очевидно, помітно для інших осіб. Відкритий спосіб викрадення майна істотно підвищує суспільну небезпеку викрадення (порівняно з крадіжкою), адже винний не приховує свого наміру протиправно заволодіти чужим майном проти волі власника чи особи, у віданні чи під охороною якої перебуває майно, а також ігнорує думку очевидців. Відкритість викрадення свідчить про виняткову зухвалість грабіжника, який нехтує небезпечністю свого викриття (адже свідомо йде на ризик затримання на місці злочину) та прилюдно ігнорує правові й суспільні заборони нормального життя держави (Zarogzhets, 2019, p. 104).

Останніми роками кримінально-правову характеристику грабежу досліджували такі вчені, як: В. К. Весельський, В. І. Галаган, О. І. Мотлях, Л. Д. Удалова, В. Г. Хахановський, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та багато інших вчених. Однак наразі так і не прослідковано значний правотворчий шлях розвитку настання відповідальності за відкрите викрадення чужого майна, що починається ще з 1922 року. Первинний висновок стосовно високого рівня вдосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність за викрадення чужого майна, зокрема відкритим способом, у процесі нашого дослідження підтвердився.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз історичних підвалин, пов'язаних із конструюванням кримінально-правових положень, що стосуються відкритого викрадення чужого майна у таких законодавчих джерелах минулого століття, як Кримінальний кодекс УСРР 1922 року, Кримінальний кодекс УСРР 1927 року та Кримінальний кодекс УРСР 1960 року, так і в чинному Кримінальному кодексі України з огляду на останні нормативні зміни та детальний розбір норм вищевказаних джерел задля їх систематизації.

Виклад основного матеріалу

За результатами аналізу чинного національного кримінального законодавства, статті Кримінального кодексу України (далі – КК України), що встановлюють відповідальність за викрадення

чужого майна, можна віднести до таких, які цілком відповідають вимогам правозастосовної діяльності стосовно обґрунтованості диференціації відповідальності за вчинення конкретних кримінальних правопорушень. Унаслідок виконуваної законодавцем копійкої та послідовної роботи щодо їх вдосконалення, аналізовані статті КК України наразі є підсистемним утворенням, здатним забезпечувати належне реагування на конкретні факти розкрадання чужого майна, що доволі переконливо доводить приклад ст. 186 КК України, якою передбачено відповідальність за відкрите викрадення чужого майна (грабіж)¹ (Vanina, & Goloshchapova, 2017, p. 17).

Зазначимо, що у вітчизняному законодавстві кримінально-правові підстави настання відповідальності за відкрите викрадення чужого майна було закріплено у введеному в дію з 15 вересня 1922 року постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (далі – ВУЦВК) від 23 серпня 1922 року Кримінальному кодексі Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – КК УСРР 1922 року). З огляду на звичну для нинішнього часу структуру статей КК України (з метою забезпечення диференціації відповідальності, зважаючи на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та особу винного), зокрема й тих, що встановлюють відповідальність за викрадення чужого майна, дещо незвичним у КК УСРР 1922 року виглядало роздільне (окремими статтями) встановлення підстав настання відповідальності за простий склад грабежу (ст. 182) та його вчинення при кваліфікуючих обставинах (ст. 183).

Простим грабежем, згідно зі ст. 182, визнавалося «відкрите викрадення чужого майна в присутності особи, яка володіє, користується або відає ним, але без насильства над його особистістю» (Mikhaulyenko, 1966, p. 487). Тобто в наведеному визначенні не конкретизувалися ні власник майна (ним могла бути як фізична, так і юридична особа, але таке майно не повинно було належати винній особі), ні ступінь насильства (воно взагалі не повинно було застосовуватися). Відповідно до ст. 183 кваліфікованими визнава-

¹ До обставин, що стримували процес удосконалення аналізованої статті національного кримінального законодавства, потрібно віднести, перш за все, дві обставини. Перша полягала в тому, що первинний рівень диференціації кримінальної відповідальності за відкрите викрадення чужого майна був помітно нижчим, ніж для прикладу в статті, якою передбачено відповідальність за викрадення чужого майна таємним способом. Друга така обставина мала свій вияв у тому, що на ранньому етапі процес удосконалення аналізованої статті мав індивідуальний характер, тобто виконувався без урахування тих змін і доповнень, що вносилися, наприклад, до тієї ж статті про відповідальність за таємне викрадення чужого майна.

лися: а) грабіж, поєднаний з насильством, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого; б) ті самі дії, вчинені рецидивістом або групою осіб (шайкою) (Mikhaуlenko, 1966, p. 487). Одразу зазначимо, що на підставі аналізу лише наведеної інформації досить важко оцінити стан кримінально-правової протидії грабежам чужого майна згідно з КК УСРР 1922 року. Водночас нормативні прогалини, які спостерігаємо в структурі та диспозиціях ст. 182 і 183 досить повно й чітко проявляються під час їх зіставлення з аналогічними показниками ст. 180, що передбачала відповідальність за таємне викрадення чужого майна, тобто крадіжку.

По-перше, саме визначення крадіжки було виконано на найвищому рівні – «таємне викрадення майна, що знаходиться у володінні, користуванні або веденні іншої особи або установи» (Mikhaуlenko, 1966, p. 487). Таким чином було закладено правові основи роздільного настання відповідальності за крадіжку майна, що належить фізичній або юридичній особі, що й втілено в структуру аналізованої статті. Згідно з пунктом «а» ст. 180 передбачалася відповідальність за крадіжку у приватної особи без застосування будь-яких технічних прийомів (проста крадіжка) (Mikhaуlenko, 1966, p. 487), тоді як проста крадіжка з державних і громадських складів й установ підлягала кваліфікації за пунктом «г» ст. 180 (Mikhaуlenko, 1966, p. 487). Відповідно, кваліфікованою визнавалася крадіжка приватного майна, вчинена із застосуванням знарядь або інструментів, інших технічних пристроїв або прийомів, або вчинена особою, яка займалася крадіжками як професією, або коли викрадене було завідомо необхідним засобом існування для потерпілого тощо (п. «б»), чи крадіжка коней або великої рогатої худоби в трудового землеробського населення (п. «в») (Mikhaуlenko, 1966, p. 485-486).

Проста крадіжка з державних або громадських установ і складів, або з вагонів, пароплавів, барж та інших суден, і була вчинена особою, яка мала в силу свого службового становища доступ до таких місць, підлягала кваліфікації за п. «д» ст. 180, тоді як та ж крадіжка, вчинена особою, якій було доручено завідування такими сховищами, або їхня охорона кваліфікувалися за п. «е» цієї ж статті. Водночас було передбачено відповідальність за кваліфіковану крадіжку (але без виокремлення її специфічних ознак), вчинену з державних установ, складів та інших сховищ (п. «ж» ст. 180), розкрадання з державних складів, вагонів, суден та інших сховищ, які вчинялися систематично або відповідальними посадовими особами, або в особливо великих розмірах викраденого (п. «з» ст. 180) (Mikhaуlenko, 1966, p. 486). Однак за наявності досконалішої диференціації відповідальності за крадіжку майна істотних відмінностей у санкціях аналізованих статей та їхніх частин не спостерігалось. Проста крадіжка

майна в приватної особи (п. «а» ст. 180) каралася примусовими роботами на строк до шести місяців або позбавленням волі на шість місяців, тоді як проста крадіжка з державних або громадських складів і установ (п. «г» ст. 180), а також простий грабіж (ст. 182) передбачали однакові покарання у вигляді примусових робіт або позбавлення волі на строк до одного року. Не дуже суттєвою була й різниця в санкціях, що передбачали покарання за кваліфіковані крадіжки та грабежі. Наприклад, якщо за крадіжку коней або великої рогатої худоби в трудового землеробського населення (п. «в» ст. 180) було визначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше як на два роки, то за кваліфіковану крадіжку, вчинену з державних установ, складів й інших сховищ (п. «ж» ст. 180), покарання було встановлено у вигляді позбавлення волі не менше як на два роки із суворою ізоляцією, а за грабіж, поєднаний із насильством, яке не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого (ч. 1 ст. 183), – позбавлення волі на строк до трьох років.

Утворення в грудні 1922 року Союзу Радянських Соціалістичних Республік, прийняття основних засад кримінального законодавства СРСР та союзних республік 1924 року, настання інших перетворень в життєдіяльності країни, що певним чином обмежили повноваження союзних республік у сфері кримінально-правової регламентації суспільних відносин, зумовили потребу в розробці та прийнятті нового кримінального кодексу УРСР.

Відповідно до Постанови ВУЦВК від 8 червня 1927 року з 1 липня 1927 року було введено в дію Кримінальний кодекс УСРР в редакції 1927 року (Mikhaуlenko, 1967, p. 311). Зазнали змін, зокрема доповнень, а також включення нових складів злочинів, кримінально-правові норми, що встановлювали відповідальність як за майнові злочини, так і за діяння, що полягали у викраденні чужого майна (Mikhaуlenko, 1967, p. 355-359). Слід зазначити відмінності в змісті та значущості для правозастосовної діяльності змін, котрі були внесені до статей КК УСРР, у яких передбачено відповідальність за викрадення чужого майна. Якщо відповідальність за таємне викрадення чужого майна (крадіжку) диференціювалася вісьмома пунктами ст. 180 КК УСРР 1922 року, то за новим КК УРСР відповідальність за діяння, вчинені в такий спосіб передбачалася трьома окремими статтями (ст. 170–172). Згідно зі ст. 170, що містила шість частин, було визначено правові підстави настання відповідальності за прості, кваліфіковані й особливо кваліфіковані крадіжки приватного майна, державної та суспільної власності. Менша кількість частин (на дві частини) в структурі ст. 170 КК УСРР у редакції 1927 року пояснювалася перш за все виокремленням у самостійну ст. 171 правових підстав настання

відповідальності за крадіжку коней, волів чи іншої великої худоби (згідно з ч. 1 зазначеної статті підлягали відповідальності винні в крадіжці великої худоби, яка була у власності держави, громадської організації або трудового не землеробського населення, згідно з ч. 2 – винні в крадіжці великої худоби в трудового землеробського населення, з ч. 3 – винні у вчиненні повторно або за змовою з іншими особами злочинів, що передбачалося ч. 1, 2 вказаної статті) (Mikhaýlenko, 1967, p. 355-356).

Зміни, внесені до кримінально-правових норм, якими передбачено відповідальність за відкрите викрадення чужого майна (грабіж), полягали в такому: 1) згадувані раніше ст. 182, 183 КК УСРР 1922 року було об'єднано в одну ст. 173, що за структурою мала три частини та, відповідно, диференціювала відповідальність за простий (ч. 1), кваліфікований (ч. 2) та особливо кваліфікований (ч. 3) склади відкритого викрадення чужого майна; 2) законодавець відмовився від включення в диспозиції ч. 1, 2 ст. 173 вказівки на те, що застосоване в процесі грабежу насильство не повинно було бути небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, обмежившись згадкою лише про те, що простий грабіж (ч. 1) відбувався без насильства, а згідно з ч. 2, підлягали кваліфікації відповідні протиправні діяння, поєднані з насильством (відсутність посилання на характер насильства під час грабежу пояснювалося визначенням поняття розбою (ч. 1 ст. 174) як відкритого з метою заволодіння чужим майном, нападу окремої особи, поєднаного з насильством, що загрожує смертю або каліцтвом, або з погрозою вчинення подібного насильства); 3) було внесено певні редакційні зміни до переліку особливо кваліфікуючих ознак грабежу: вчинення злочину спеціальними суб'єктами («рецидивістами») було замінено на його вчинення повторно; причому було збережено таку особливо кваліфікуючу ознаку грабежу, як його вчинення групою осіб, проте без її найменування «зграєю»; 4) покаранню за аналізовані діяння були надані певна уніфікація та послідовність, тобто ознаки системності (в усіх випадках передбачалося покарання лише у вигляді позбавлення волі зі зростанням його термінів у міру підвищення ступеня суспільної небезпеки й тяжкості вчиненого діяння, а саме: а) простий склад грабежу карався позбавленням волі на строк до одного року; б) кваліфікований склад – позбавленням волі на строк до трьох років; в) діяння, що кваліфікували за ч. 3 ст. 73 КК – позбавленням волі на строк до п'яти років) (Mikhaýlenko, 1967, p. 356).

Важливими є визначення ролі й значення в розвитку національного законодавства про кримінальну відповідальність за викрадення чужого майна, зокрема й шляхом грабежу, указів

Президії Верховної Ради СРСР від 4 червня 1947 року «Про посилення охорони особистої власності громадян» (далі – перший Указ від 4 червня 1947 року) ("Ukaz Prezidiuma", 1947) та «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна» (далі – другий Указ від 4 червня 1947 року) ("Ukaz Prezidiuma", 1947). Зважаючи на мету прийнятих Президією Верховної Ради СРСР указів, зазначимо, що в першому з них вона була відображена безпосередньо в його назві, а метою другого Указу, як було вказано у вступній його частині, поряд із встановленням єдності законодавства про кримінальну відповідальність за розкрадання державного й громадського майна однаково акцентувалося на посиленні боротьби з цими злочинами.

Отже, закладені в КК УСРР 1922 року правові засади роздільного, залежно від форми власності, настання відповідальності за таємне викрадення чужого майна, що отримали певний розвиток в КК УСРР в редакції 1927 року, у цих указах отримали остаточне законодавче закріплення не лише щодо крадіжки, а й щодо інших способів заволодіння чужим майном.

Однак, за відсутності істотних зауважень щодо загальної форми викладу перерахованих законодавчих нововведень, саме їх викладення та зміст не були позбавлені недоліків (Lisnychenko, 2019, p. 29). По-перше, враховуючи те, що метою першого Указу від 4 червня 1947 року було посилення охорони особистої власності громадян, способи протиправного заволодіння такою власністю офіційно включали лише крадіжку та розбій, хоча фактично йшлося про відповідальність за відкрите викрадення приватного майна, зокрема із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого та без застосування такого насильства. Це законодавче регулювання було досягнуто завдяки тому, що відкрите розкрадання як спосіб протиправного заволодіння особистим майном громадян було віднесено до різновиду крадіжки (в ч. 1 ст. 1 законодавчого акту склад злочину було визначено як крадіжка, тобто таємне або відкрите (отже, без застосування насильства) розкрадання особистого майна громадян) (Kushpit, 2019, p. 96-99). Визнавши подібне визначення способу здійснення розкрадання особистого майна достатнім, у ч. 2 цієї статті законодавець виокремив ознаки кваліфікованого складу такого злочину, визначивши його як крадіжку, вчинену злодійською зграєю або повторно, тобто знову таки за обмеженого переліку кваліфікуючих ознак (Kravchuk, 2015, p. 5). Зазначені недоліки переважно компенсовано заходами реагування на факти вчинення подібних розкрадань: за ч. 1

статті було передбачено покарання у вигляді ув'язнення у виправно-трудоий табір на строк від п'яти до шести років, а за ч. 2 статті – на строк від шести до десяти років ("Ukaz Prezidiuma", 1947).

Водночас напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством або погрозою застосування такого насильства, що не були небезпечними для життя та здоров'я потерпілого, визнавався розбоєм, який карався згідно з ч. 1 ст. 2 Указу (покарання – ув'язнення у виправно-трудоий табір на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна). Згідно з ч. 2 ст. 2 Указу підлягав кваліфікації розбій, поєднаний з насильством, небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, або з погрозою заповідання смерті чи тяжкого тілесного ушкодження, вчинений зграєю або повторно (покарання – ув'язнення у виправно-трудоий табір на строк від 15 до 20 років з конфіскацією майна) ("Ukaz Prezidiuma", 1947).

Безпосередньому посиленню охорони особистої власності громадян була підпорядкована й норма, яка містилася в ст. 3 Указу та встановлювала відповідальність за недонесення органам влади про достовірно відомий підготовлений або вчинений розбій (покарання – позбавлення волі на термін від одного до двох років або заслання на строк від чотирьох до п'яти років) ("Ukaz Prezidiuma", 1947).

Розпочинаючи дослідження нормативних положень, закріплених у другому Указі, зазначимо більш об'ємний їх зміст, свідченням чого є, перш за все, урахування в разі конструкції кримінально-правових норм усіх можливих способів викрадення державного та громадського майна. Дотримуючись раніше закріпленим у КК УСРР 1922 року, а потім і в КК УСРР у редакції 1927 року правовим основам настання кримінальної відповідальності окремо за розкрадання державного й громадського майна, законодавець визначив підстави покладення відповідальності за просте й кваліфіковане розкрадання державного майна відповідно у ст. 1, 2 Указу, а за просте й кваліфіковане розкрадання колгоспного, кооперативного або іншого громадського майна – у ст. 3, 4 Указу ("Ukaz Prezidiuma", 1947). Стосовно способів протиправного заволодіння перерахованим майном прості склади таких злочинів визначалися як крадіжка, привласнення, розтрата або інше розкрадання державного майна (ст. 1 Указу), крадіжка, привласнення, розтрата або інше розкрадання колгоспного, кооперативного або іншого громадського майна (ст. 3 Указу). Тобто до переліку способів протиправного заволодіння майном було включено не лише відомі практики на той час, але й такі, що могли виникнути пізніше. У ст. 2, 4 Указу, за якими передбачено відповідальність за кваліфіковані склади таких злочинів, як єдині кваліфіковані ознаки, були

повторність вчинення відповідного розкрадання та його вчинення організованою групою (зграєю) або у великих розмірах. Зазначимо, що розкрадання державного майна каралося суворіше (таке просте розкрадання тягло ув'язнення у виправно-трудоий табір на строк від семи до десяти років з конфіскацією майна або без неї, а кваліфікований склад злочину – ув'язнення у виправно-трудоий табір на строк від десяти до двадцяти п'яти років з конфіскацією майна), ніж розкрадання колгоспного, кооперативного чи іншого громадського майна (за простий склад такого злочину можливим було ув'язнення у виправно-трудоий табір на строк лише від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без конфіскації, тоді як за його кваліфікований склад – ув'язнення у виправно-трудоий табір на строк від восьми до двадцяти років з конфіскацією майна). Було також передбачено кримінальну відповідальність за недонесення органам влади про достовірно відомий підготовлений або вчинений іншим способом (акцентовано нами, Володимиром Женунтієм і Русланом Запорожець) кваліфікований факт розкрадання державного та громадського майна, що й карався суворіше, ніж передбачено ст. 3 першого Указу – недонесення про достовірно відомий підготовлений або вчинений факт розкрадання особистого майна громадян шляхом розбою (каралося позбавленням волі на строк від двох до трьох років або засланням на строк від п'яти до семи років) ("Ukaz Prezidiuma", 1947).

Значущість кримінальних норм, закріплених у ч. 1–4 другого Указу, полягала в тому, що вони стали підґрунтям правових засад подальшого симетричного розвитку в національному законодавстві кримінальної відповідальності за розкрадання державного або громадського майна шляхом грабежу і відкритого викрадення особистого майна громадян.

Зміни, що відбулися після закінчення Великої Вітчизняної війни протягом перших 10–15 років в Українській РСР й в усій країні, а саме: соціально-економічні, політичні та інші прогресивні перетворення, – обумовили й забезпечили до кінця 50-х років ХХ століття підготовку нового Кримінального кодексу Української РСР, котрий був утверджений відповідно до Закону Української РСР від 28 грудня 1960 року та введений в дію з 1 квітня 1961 року (далі – КК УРСР 1960 року) (Mikhaýlenko, 1967, р. 738).

З огляду на накопичену практику систематизації національного кримінального законодавства, розділ другий Особливої частини «Злочини проти соціалістичної власності» містив і ст. 82, якою передбачено відповідальність за розкрадання державного й громадського майна (Mikhaýlenko, 1967, р. 772), а в розділі п'ятому (цієї ж Особливої частини) «Злочини проти

особистої власності громадян» містилася ст. 141, за якою відповідальності підлягали винні у відкритому викраденні особистого майна громадян (Mikhaulyenko, 1967, p. 787).

Збіги в аналізованих статтях стосувалися таких основних положень: а) самої структури статей (містили по три частини); б) самого поняття простого складу злочину (частини перші статей): відкрите викрадення відповідного чужого майна; в) переліку кваліфікуючих ознак: відповідні діяння, пов'язані з насильством, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства, чи вчинені за попередньою змовою групою осіб або повторно; г) особливо кваліфікуючої ознаки – вчинення відповідних дій особливо небезпечним рецидивістом. Відмінності ж полягали в такому: а) за ч. 3 ст. 82 належало кваліфікувати й розкрадання державного або громадського майна шляхом грабежу, вчинене у великих розмірах; б) кваліфікованим за ч. 2 ст. 141 визнавалося також відкрите викрадення особистого майна громадян, що завдало значної шкоди потерпілому.

Але вже менш ніж за три місяці після вступу в дію, відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 27 червня 1961 року «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів Української РСР», КК УРСР 1960 року було доповнено ст. 86-1, якою встановлено кримінальну відповідальність за розкрадання державного або громадського майна, вчинене в особливо великих розмірах, незалежно від способу розкрадання (ст. 81–84 і 86-1), тобто такі діяння, що були вчинені шляхом грабежу, також підпадали під ознаки злочину, передбаченого ст. 86-1 КК (Mikhaulyenko, 1967, p. 834).

Наступні доповнення в аналізованій статті КК УРСР 1960 року було внесено відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу Української РСР» від 12 січня 1983 року: а) згідно з підпунктом «б» пункту 26 Указу ст. 82 КК УРСР було доповнено після ч. 2 новою частиною такого змісту: «Грабіж з проникненням у приміщення чи інше сховище карається позбавленням волі на строк від чотирьох до десяти років з конфіскацією майна або без конфіскації», з огляду на вказане, ч. 3 зазначеної статті стала ч. 4; б) згідно з пп. «б» п. 45 Указу ст. 141 КК УРСР було доповнено після ч. 2 новою частиною такого змісту: «Грабіж з проникненням у житло карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна або без конфіскації», з огляду на таке доповнення ч. 3 зазначеної ст. 141 було визнано її ч. 4. Внесені до ст. 82 та 141 КК УРСР 1960 року законодавчі доповнення

ще раз підтвердили притаманну їхній структурі та включеним до їх правових норм симетричність ("Ukaz Prezidiuma", 1983).

Наукова новизна

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше детально аргументовано передумови походження й історичні умови розвитку такого суспільно-небезпечного злочину, як грабіж, та прослідковано шлях його розвитку, починаючи від входження його в інші види складів злочинів до законодавчого формування кожної юридичної структури грабежу в єдине ціле, що дало підставу виокремити грабіж і структурувати його в самостійну статтю.

Висновки

Зважаючи на вищевказане, слід зробити висновок, що загалом процес удосконалення кримінально-правових засад настання відповідальності за відкрите викрадення державного чи суспільного майна, а також відкрите викрадення індивідуального майна громадян, що тривав майже вісімдесят років (з моменту прийняття КК УСРР 1922 року і до кінця 90-х років XX століття) й ознаменувався підготовкою нового Кримінального кодексу України, виявився доволі результативним.

Першим свідченням такої результативності є включення до ст. 186 КК України 2001 року, якою передбачено відповідальність за відкрите викрадення чужого майна, раніше закріплених базових під час її розробки ст. 82 та 141 КК УРСР 1960 року, поняття викрадення державного чи суспільного майна, а також відкрите викрадення особистого майна громадян відкритим способом, переліку кваліфікуючих й особливо кваліфікуючих ознак аналізованого складу злочину, що містився в зазначених статтях. Внесені до ст. 186 на етапі підготовки КК України 2001 року інші зміни та доповнення (наприклад, виключення із запозичених ч. 4 ст. 82 та 141 КК УРСР 1960 року такої особливо кваліфікуючої ознаки, як грабіж, вчинений особливо небезпечним рецидивістом, так само як і доповнення ст. 186 КК України 2001 року ч. 6, якою передбачено відповідальність за грабіж, вчинений в особливо великих розмірах або організованою групою тощо) були обумовлені об'єктивними причинами, але не стали наслідком суб'єктивних недооцінок вимог практики боротьби з подібними викраденнями чужого майна.

Не менш переконливим є той факт, що попри внесені до КК України 2001 року зміни та доповнення, диспозиції кримінально-правових норм, включених до аналізованої статті, залишаються незмінними з моменту прийняття КК України 2001 року, що є загалом характерним для вклю-

чених до Розділу VI «Кримінальні правопорушення проти власності» Особливої частини КК ст. 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 190 (шахрайство), 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 192 (заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою), а також 193 (незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї). Проте слід уточнити, що, відповідно до Закону від 15 квітня 2008 року № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», санкції частин перших (що передбачають відповідальність за прості склади відповідних викрадень) статей 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 192 (заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою) та 193 (незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї)

додані й такими альтернативними гуманними видами покарань, як громадські роботи й арешт (санкція ч.1 ст.190, тобто при вчиненні простого шахрайства, доповнена тільки одним подібним видом покарання – громадськими роботами). У первинній редакції 2001 року залишаються статті, якими передбачено відповідальність за розбій (ст. 187), вимагання (ст. 189) та привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191) ("Zakon Ukrainy", 2008).

Отже, висновок щодо високого рівня вдосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність за викрадення чужого майна, зокрема відкритим способом, у процесі нашого дослідження підтвердився ("Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu", 2020). Накопичений досвід може бути успішно використаний у процесі вдосконалення національного кримінального законодавства.

REFERENCES

- Khiliuta, V.V. (2019). Krazna i prisvoenie naydenogo: problemy sootnosheniia i vyjavleniia razgranichitelnykh priznakov [Theft and appropriation of what was found: the problem of correlation and identification of demarcation signs]. *Zhurnal rossiyskogo prava, Journal of Russian Law*, 2, 132-143. doi: http://doi.org/10.12737/art_2109_2_12 [in Russian].
- Kravchuk, P.Yu. (2015). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia hrabezliv i rozboiv [Use of special knowledge in the investigation of robberies and burglaries]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irpin. Retrieved from http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13390/1/Kravchuk_2015.pdf [in Ukrainian].
- Kushpit, V.P. (2019). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti [Use of special knowledge during the investigation of crimes in the sphere of official activity]. *Pravo.ua, Right.ua*, 3, 96-99. doi: <http://doi.org/10.32782/law.2019.3.14> [in Ukrainian].
- Lenska, L.V. (2019). Psykholoho-pravova kharakterystyka hrabezhu [Psychologist-the legal characteristics of robbery]. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/14259/1/dysertatsia_lenska.pdf [in Ukrainian].
- Lisnychenko, L.V. (2019). Kryminolohichna kharakterystyka i zakhody zapobihannia hrabezham ta rozbiynym zakhodam [Criminological characteristics and measures to prevent robberies and burglaries]. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from https://web.mvs.gov.ua/files/pdf/dissertation_Lisnitenko_L_V.pdf [in Ukrainian].
- Mikhaylenko, P.P. (1966). *Borba s prestupnostiu v Ukrainskoy SSR [The fight against crime in the Ukrainian SSR]*. (Vol. 1). Kiev: MOOP USSR; Vyssh. shk. [in Russian].
- Mikhaylenko, P.P. (1967). *Borba s prestupnostiu v Ukrainskoy SSR [The fight against crime in the Ukrainian SSR]*. (Vol. 2). Kiev: MOOP USSR; Vyssh. shk. [in Russian].
- Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy stanom na 19 zhovt. 2020 r. [The project of the new Criminal Code of Ukraine as from October 19, 2020]. (n.d.). *newcriminalcode.org.ua*. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/10/21/kontrolnyj-proekt-kk-19-10-2020.pdf> [in Ukrainian].
- Ukaz Prezidiuma Verkhovnoho Soveta SSSR "Ob ugolovnoy otvetstvennosti za khishcheniye gosudarstvennogo i obshchestvennogo imushchestva": ot 4 iyunia 1947 g. [Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On criminal liability for theft of state and public property" from June 4, 1947]. (n.d.). *www.1000dokumente.de*. Retrieved from https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_ru&dokument=0012_eig&object=translation&l=ru [in Russian].
- Ukaz Prezidiuma Verkhovnoho Soveta SSSR "Ob usilenii okhrany lichnoy sobstvennosti grazhdan": ot 4 iyunia 1947 g. [Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR "On strengthening the protection of personal property of citizens" from June 4, 1947]. (n.d.). *www.1000dokumente.de*. Retrieved from https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_ru&dokument=0012_eig&object=translation&l=ru [in Russian].
- Ukaz Prezidiuma Verkhovnoho Soveta Ukrainskoy RSR "Pro zatverdzhennia Ukaziv Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR pro vnesennia zmin i dopovnen do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainskoi RSR": ot 12 sich. 1983 h. [Decree of the Presidium of the Supreme Council of the Ukrainian RSR " On Approval of Decrees of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on Amendments and Addenda to Certain Legislative Acts of the Ukrainian SSR" from January 12, 1983]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5466-10> [in Ukrainian].

- Vanina, T.O., & Goloshchapova, T.G. (2017). Osobennosti upotrebleniia terminov "grabezn" i "robbery" v rossiyskom i angliyskom ugovnom prave [Features of the use of the terms "robbery" and "robbery" in Russian and English criminal law]. *Vestnik Iuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta, Bulletin of the South Ural State University*, 3(17). doi: <http://dx.doi.org/10.14529/law170301> [in Russian].
- Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo ta Kryminalno-protsesualnogo kodeksiv Ukrayiny shchodo humanizatsii kryminalnoi vidpovidalnosti": vid 15 kvit. 2008 r. No. 270-VI [Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine on the Humanization of Criminal Law Species" from April 15, 2008, No. 270-VI]. (n.d.). *search.ligazakon.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T080270.html [in Ukrainian].
- Zaporozhets, R.A. (2019). Osoblyvosti viktyimnogo zapobihannia hrabezham [Features of victim robbery prevention]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri, Realization of the state anti-corruption policy in the international dimension: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference*. (Vols. 1-2), (pp. 103-106). V.V. Cherniei, S.D. Husariev, S.S. Chernavskiy (Eds.). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Хилюта В. В. Кража и присвоение найденного: проблемы соотношения и выявления разграничительных признаков. *Журнал российского права*. 2019. № 2. С. 132–143. doi: http://doi.org/10.12737/art_2109_2_12.
- Кравчук П. Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2015. 21 с. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13390/1/Kravchuk_2015.pdf.
- Кушпін В. П. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Право.ua*. 2019. № 3. С. 96–99. doi: <http://doi.org/10.32782/law.2019.3.14>.
- Ленська Л. В. Психолого-правова характеристика грабежу : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. Київ, 2019. 238 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/14259/1/dysertatsia_lenska.pdf.
- Лісниченко Л. В. Кримінологічна характеристика і заходи запобігання грабежам та розбійним заходам : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 272 с. URL: https://web.mvs.gov.ua/files/pdf/dissertation_Lisnitenko_L_V.pdf.
- Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР. Киев : МООП УССР ; Высш. шк., 1966. Т. 1 : 1917–1925 гг. 831 с.
- Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР. Киев : МООП УССР ; Высш. шк., 1967. Т. 2 : 1926–1967 гг. 952 с.
- Проект нового Кримінального кодексу України станом на 19 жовт. 2020 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/10/21/kontrolnyj-proekt-kk-19-10-2020.pdf>.
- Об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г. URL: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_ru&dokument=0012_eig&object=translation&l=ru.
- Об усилении охраны личной собственности граждан : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г. URL: https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_ru&dokument=0012_eig&object=translation&l=ru.
- Про затвердження Указів Президії Верховної Ради Української РСР про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 січ. 1983 р. № 5466-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5466-10>.
- Ванина Т. О., Голощапова Т. Г. Особенности употребления терминов «грабеж» и «robbery» в российском и английском уголовном праве. *Вестник Южно-Уральского государственного университета*. 2017. № 3. Т. 17. doi: <http://dx.doi.org/10.14529/law170301>.
- Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квіт. 2008 р. № 270-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T080270.html.
- Запорожець Р. А. Особливості віктимного запобігання грабежам. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 2. С. 103–106.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2021

Zhenuntii V. – Ph.D in Law, Senior Research Fellow, Leading Research Fellow of the Department of Organization of Scientific Activity and Protection of Intellectual Property Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5535-555X>;

Zaporozhets R. – Ph.D in Law, Precinct Police Officer of the Sector of Precinct Police Officers of the Prevention Department of the Solomyansky Police Department of the Main Directorate of the National Police in Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7778-2491>

Genesis of the Criminal Legislation of Ukraine on Liability for Open Theft of Another's Property (Robbery)

*The main features of the modern concept of «robbery» as an open theft of another's property were formed for the first time in Soviet law in the Criminal Code of the USSR in 1922 (until January 30, 1937 – the Ukrainian Socialist Soviet Republic). There were periods when the concept of robbery in general dissolved into such crimes as theft and robbery (decrees of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of June 4, 1947 «On criminal liability for theft of state and public property», «On strengthening the protection of personal property»). At the same time, the legislator, guided by the objective need to humanize punishment in post-Soviet countries, reduces the sanction for this type of crime and focuses on those who committed the crime for the first time without aggravating circumstances, so that they can be corrected and not recidivist. However, practice has shown that robbery has always been considered one of the most serious crimes, as defined in the current legislation of Ukraine. The urgent problem needs to be solved also at the scientific level. In view of this, the **purpose** of the article is to historically explain the doctrinal norms of the crime of robbery in different state periods of time, from the legislative origins of the Criminal Code of the Ukrainian Socialist Soviet Republic in 1922 to the present. Formulation on the basis of this quantitative and qualitative features of the actual concept of «robbery» and its legal construction at different times. The **methodological basis** of scientific research are modern postulates of the theory of cognition. A set of interrelated general scientific and historical-legal methods was used, namely: chronological – to restore the historical conditions that contributed to the development of criminal law in general and the specific composition of the crime (robbery); comparative legal analysis – a comparative approach to Soviet and modern legislation, which establishes liability for robbery; psychological and legal modeling - on the formulation of proposals to improve Art. 186 of the Criminal Code of Ukraine and elaboration of the methodology of investigation of robberies; structural – functional – the implementation of psychological and legal assessment of the object and the objective side of the robbery and analysis of the psychological characteristics of the subject and the subjective side of the robbery. The **scientific novelty** of the obtained results is that in this article for the first time the preconditions of origin, historical conditions of development and the traced way of development of socially dangerous crime of robbery, from its entering into other types of corpus delicti to legislative formation of each legal structure of robbery as a whole, which gave grounds to single out the robbery and structure it into a separate article. Thus, our initial **conclusion** about the high level of improvement of national legislation on criminal liability for theft of another's property, including in an open manner, was confirmed in the course of our study. It seems that the experience gained can be successfully used to improve national criminal law as a whole.*

Keywords: robbery; abduction; theft; someone else's property; misappropriation of violence; recidivist; stealing; state property; public property; occupation; personal property of citizens.